

УДК 37.018-044.75:005.322

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД: ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Валентин Олексійович Савош,

кандидат педагогічних наук,

завідувач відділу фізико-математичних дисциплін,

Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти,

м. Луцьк, Україна

Анотація

У статті розглянуто підходи до трактування поняття «система неперервної освіти»; розкрито суть особистісно орієнтованого підходу, вихідні положення особисто орієнтованого навчання, особливості його вибудовування під час навчання дорослих; з'ясовано умови ефективного навчання дорослих; здійснено порівняльну характеристику дитячо-юнацької освіти та освіти дорослих на основі зіставлення вмотивовуючих чинників до навчання впродовж життя та умов, що впливають на результативність навчання вчителів фізики та старшокласників.

Ключові слова: *система неперервної освіти, особисто орієнтований підхід, особисто орієнтоване навчання, дитячо-юнацька освіта, освіта дорослих, вмотивовуючі чинники, умови результативного навчання.*

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Система неперервної освіти розглядається нами в контексті двох підходів. Суть першого підходу передається лексемою «освіта впродовж життя»

й являє собою цілісне охоплення розвитку людини від народження й до завершення життя. У цьому випадку система неперервної освіти вибудовується з метою: сприяння творчій діяльності людини; формування індивідуальної здатності до гнучкої переорієнтації відповідно до змін у системі соціальних і культурних інститутів сучасного суспільства; (І. Зязюн); «охоплення» людини «з раннього дитинства й до виходу на пенсію» різними умовами навчання (офіційними і неофіційними, формальними і неформальними) (В. Аніщенко, О. Падалка); цілісного розвитку людини як особистості, як суб'єкта діяльності й спілкування протягом усього життя (Г. Кузнецов, Т. Калюжна).

За другого підходу, система неперервної освіти розглядається або в межах дитячо-юнацької освіти, або в межах професійної підготовки та професійної діяльності, тобто стосується неперервної професійної (фахової, педагогічної) освіти. За цього випадку мета вибудовування системи неперервної освіти набуває іншого контексту, зокрема такого: формування особистісних якостей, які визначають не лише суто професійні характеристики, а й стиль мислення, рівень культури, інтелектуальний розвиток (І. Зязюн); поетапне формування професійної особистості на основі наповнення на кожному етапі її життєдіяльності новим змістом, новими організаційно-педагогічними формами і методами, новими потребами й відповідними підходами до інтегрування індивідуальних професійних, соціальних аспектів життєдіяльності (Н. Ничкало); підвищення можливостей її трудової та соціальної адаптації; розвиток здібностей, прагнень і можливостей самотворення, різнобічного розвитку (Г. Кузнецов, Т. Калюжна).

Формування цілей статті. Мета статті полягає в аналізі особисто орієнтованого підходу в контексті

вибудовування системи неперервної освіти як процесу, яким забезпечується цілісне сприймання дитячо-юнацької освіти (зокрема навчання старшокласників) та освіти дорослих (зокрема вчителів фізики).

Виклад основного матеріалу. Історичний розвиток людства та виникнення нових, невідомих раніше явищ, які, з одного боку, характеризуються інтенсивним розвитком інтеграційних процесів, підсиленням взаємозв'язків між країнами і народами, міжнародною консолідацією ресурсів, новим рівнем міжнародного поділу праці, а, з іншого –, засвідчують про усвідомлення пріоритетності загальнолюдських цінностей та цінності кожної особистості. Гармонійне поєднання інтегрованого й диференційованого, загального й індивідуального формується в контексті вибудовування освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Цим підходом встановлено спрямованість освітнього процесу на взаємодію і плідний розвиток того, хто навчається, та того, хто навчає, на основі партнерства у навчанні та суб'єкт-суб'єктної взаємодії у спілкуванні. У контексті особистісно орієнтованого підходу освітній процес має організовуватися на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей кожного учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії. Реалізація особистісно орієнтованого підходу сприяє створенню умов для сприяння особистісному й інтелектуальному розвитку кожного учасника освітнього процесу.

Вихідними положеннями особистісно орієнтованого навчання є:

– пріоритет індивідуальності, самоцінності того, хто навчається, як активного носія суб'єктивного досвіду,

що склався задовго до впливу спеціально організованого навчання, й розвиватиметься в системі неперервної освіти;

– конструювання та реалізація навчального процесу тим, хто навчає, розгортається на основі виявлення суб'єктивного досвіду тих, хто навчається;

– в освітньому процесі відбувається «зустріч» суспільно-історичного досвіду, що задається навчанням, та суб'єктивного досвіду тих, хто навчається;

– взаємодія двох видів досвіду стосовно тих, хто навчається, має відбуватися не шляхом витиснення індивідуального досвіду та наповнення його суспільним досвідом, а шляхом їх постійного узгодження в системі неперервної освіти та використання всього того, що накопичене тим, хто навчається, у його власній життєдіяльності;

– розвиток того, хто навчається, відбувається не шляхом оволодіння нормативною діяльністю, а через постійне збагачення, перетворення суб'єктивного досвіду як важливого джерела власного розвитку.

Значущими для реалізації особистісно орієнтованого навчання є напрацювання С. Рубінштейна, відповідно до яких суть особистості виявляється в здатності займати певну позицію, оскільки особистості характерний такий рівень психічного розвитку, який дозволяє їй свідомо управляти власною поведінкою і діяльністю.

І. Якиманська розглядає особистісно орієнтоване навчання як індивідуально значущу для того, хто навчається, діяльність, оскільки в цій діяльності реалізується суб'єктивний досвід, виявляються особистісні смисли, цінності, відношення. Діяльність того, хто навчає, має спрямовуватися на навчальні можливості тих, хто навчається, передбачати складання індивідуальної карти особистісного (пізнавального) розвитку, індивідуальної корекційної

програми з опорою на успіх у досягненні позитивних навчальних результатів.

На переконання Н. Наволокової [2, с. 36], дидактичне забезпечення особистісно орієнтованого навчання має відповідати наступним вимогам:

- навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктного досвіду тих, хто навчається, у тому числі й досвіду попереднього навчання;

- активне стимулювання тих, хто навчається, до самооцінної освітньої діяльності повинно забезпечувати можливість самоосвіти, саморозвитку під час оволодіння новими знаннями й уміннями;

- у процесі введення знань про способи виконання навчальних дій необхідно виділяти загальнологічні і специфічні (предметні) способи дій з урахуванням їх функцій в особистісному розвитку.

Особистісно орієнтований підхід орієнтує тих, хто навчає, та тих, хто навчається, на суб'єкт-суб'єктну взаємодію, діагностично-стимулюючий спосіб організації та здійснення навчальної діяльності, проектування з урахуванням віку тих, хто навчається, індивідуальних досягнень в різних видах діяльності (спочатку тим, хто навчає, а згодом і тими, хто навчається), якомога повніше врахування діапазону особистісних потреб у процесі добору змісту й методик навчання, системи оцінювання, стимулів до навчання в системі неперервної освіти.

Реалізованість особистісно орієнтованого підходу в процесі навчання дорослих має свої особливості. За Малколм Ноулзом [1], процес навчання дорослих має вибудовуватися з дотриманням таких особливостей:

1. Доросла людина – незалежна самостійна особистість. За умови відчуття необхідності у певних знаннях і вміннях доросла людина навчається самостійно.

2. Дорослі мають власний досвід, який впливає на процес їх навчання. Дорослі цінують власний досвід і під час вирішення навчальних і життєвих задач перш за все оперують ним. Успішність дорослих людей залежить від їхньої здатності переглядати і переосмислювати зміст власного досвіду. Сприяє перебігу цього процесу обмін думками та власним досвідом, на основі якого дорослі навчаються приймати нові рішення.

3. Дорослі люди цінують час і не згодні марнувати його; потребують поважного ставлення до себе; бажають бачити сенс у тому чи іншому навчанні; бажають приймати самостійні рішення; під час обрання змісту навчання орієнтовані на реальні задачі.

4. Соціальний статус та конкретний період життя дорослої людини безпосередньо впливає на процес опанування нею знаннями й уміннями.

5. Дорослі дотримуються точки зору, що потрібні лише ті знання й уміння, які можна безпосередньо застосувати на практиці. Життєвий досвід дорослих, їх діяльність, місце в соціумі, тобто певний соціальний статус, окреслюють коло актуальних для них проблем та впливають на визначення пріоритетів у затратах свого часу. У дорослому житті часові межі світлового дня залишаються такими ж як у підростаючого покоління, проте збільшується обсяг навантаження, і потреба у відновленні власних сил. Анонси навчальних пропозицій, прогнозоване визначення обсягу навчального матеріалу, узгодження всіх компонентів процесу навчання (територіальних, часових тощо) вмотивовуватиме дорослих, оскільки значущим для них є відповідність між інтелектуальними й часовими затратами та отриманим результатом.

Навчання дорослих буде здійснюватися ефективніше за дотримання таких умов:

1. Особистої вмотивованості. Організовуючи навчання дорослих, потрібно враховувати їхні потреби. Вмотивованості дорослих до навчання сприяють: моделювання майбутньої особистісної поведінки, адекватне оцінювання та відзнака їх досягнень і успіхів.

2. Відведення достатньої кількості часу на засвоєння нових знань та умінь. Потрібно не переобтяжувати програму новим змістом; вчасно попереджати виникнення втоми; використовувати різноманітні форми організації навчання; дотримуватися чергування процесу навчання з відпочинком, відводити достатню кількість часу на засвоєння нового матеріалу.

3. Передбачати самостійне планування процесу навчання і розподілу часу. Дорослі мають самостійно окреслювати свої потреби й очікування, формулювати власну мету, цілі та передбачати способи досягнення мети;

4. Сприяти досягненню успіху. Процес навчання має вибудовуватися таким чином, щоб кожен його учасник міг досягнути певного успіху та побачити перспективи подальшого розвитку.

5. Застосування знань і вмінь на практиці. Організовуючи навчання дорослих, слід враховувати, що завжди актуальним є вислів: «Практика творить майстра».

6. Активне залучення до процесу навчання. Результативному навчанню сприяє виконання ролі активного діяча, а не ролі спостерігача.

7. Усвідомлення процесу використання набутих знань і вмінь на практиці. Процес навчання має супроводжуватися обговоренням, яким чином можна використати ті чи інші знання й уміння в професійній діяльності та в житті.

8. Створення сприятливого для навчання середовища. Передбачення позитивного зворотного зв'язку, організація

взаємодії на засадах співробітництва, застосування шкали труднощів, на якій фіксується поступове ускладнення завдань.

9. Урахування різних стилів і способів навчання. Слід враховувати, що індивідуальні відмінності у стилях і способах навчання поглиблюються з віком та набуттям індивідуального досвіду. Процес навчання має супроводжуватися: записами, малюнками для «візуалів»; зміною тембру й висоти голосу для «аудіалів»; застосуванням ігор, вправ для «кінестетиків»; візуалізацією логічності викладу матеріалу для «логіків».

Слід наголосити на тому, що зазначені вище загальні підходи до навчання дорослих уточнюються та доповнюються за рахунок особистого бачення цього процесу тими, хто навчається. Зазначене вважаємо за доцільне доповнити міркуваннями вчителів фізики та старшокласників щодо чинників, які вмотивовують навчатися їх особисто (таблиця 1).

Таблиця 1

**Вмотивовуючі чинники до навчання
(за результатами анкетування вчителів фізики)**

Мотиви, які спонукають навчатися вчителів фізики
«Бажання бути не гіршим від інших»; «самовдосконалення, намагання не відставати від сучасності»; «бути постійно готовою до всіх невідомих поворотів у житті»; «самореалізація, прагнення знайти своє місце в житті»; «самовдосконалення»; «бажання самоудосконалюватися і розвиватися, пізнавати щось нове»; «самовизначення та самовдосконалення, професійне зростання»; «кар'єрний ріст, бажання спілкуватися на рівних з іншими людьми»; «професійна діяльність, особисті інтереси»; «вдосконалення»; «більше заробляти, професійно рости, отримати авторитет серед колег школи, району і т. д.»; «професійне зростання»; «фах і місце роботи, грошова винагорода»; «вияв інтересу до нових наукових фактів та освітніх інновацій (зміна запитів у суспільстві, розвиток ІКТ, учні)»; «розвиток науково-технічного прогресу, зміна способу життя»

Слід наголосити й на тому, що різняться не лише мотиви, а й умови, які впливають на результативність навчання дорослих та старшокласників. На основі аналізу анкет, які заповнювали вчителі фізики та учні 10-ого класу нами виокремлено три групи умов (таблиця 2):

- 1) умови, спричинені зовнішніми чинниками;
- 2) умови, які стосуються діяльності тих, хто навчає (стосовно учнів) та тих, хто навчається (стосовно вчителів фізики);
- 3) умови, спричинені внутрішніми чинниками.

Таблиця 2

**Міркування учителів фізики та учнів щодо умов,
які впливають на результативність їхнього навчання**

<i>Умови, спричинені зовнішніми чинниками</i>	
<i>вчителів фізики</i>	<i>старишокласників</i>
«Затребуваність суспільством»; «бажання учнів вчитися»	«Коли поруч залишаться люди, які будуть підтримувати та розуміти мене, буде більше впевненості та цілеспрямованості»; «кількість часу, присвяченого навчанню»
<i>Умови, які стосуються діяльності</i>	
<i>тих, хто навчається (стосовно вчителів фізики)</i>	<i>тих, хто навчає (стосовно учнів)</i>
«Практичність навчального матеріалу, ступінь зацікавленості змістом інформації, способом його викладання»; «умови навчання, засоби, які використовуються»; «практичне застосування одержаних знань»; «форма викладу матеріалу та організація його засвоєння»; «індивідуальність навчання»; «час проведення навчання та його тривалість»	«За умови зменшення вимог до глибини знань та кількості годин на вивчення предметів, які не даються учневі; орієнтація не на рівень знань, а на те, що потрібно учневі та на його можливості»; «метод викладання, професійність учителя, персональний підхід, глибина матеріалу, співвідношення кількості годин до кількості матеріалу»; «бажання вчителя»; «атмосфера на уроці»; «тема уроку»; «організація і змістовність навчального матеріалу»; «взаєморозуміння вчителя з учнями»; «учитель, який вміє зацікавити і дати учням зрозуміти, що ця інформація потрібна»; «менше теорії, а більше практики»

<i>Умови, спричинені внутрішніми чинниками</i>	
<i>вчителів фізики</i>	<i>старишокласників</i>
«Наявність мотивації»; «досягнення конкретних цілей, поставлених перед собою»	«Якщо не лінуватися, то кожен може покращити результати навчання»; «якщо я не буду зацікавлена в навчанні, то буду ходити в школу як на розстріл»; «бажання учнів»; «здібність дитини»; «розуміння предмета»

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Система неперервної освіти постає, по-перше, як складне утворення, що являє собою цілісний конструкт, котрий можна найменувати поняттям «освіта впродовж життя»; по-друге, як складне утворення, яким об'єднано суб'єкт орієнтовані (дитячо-юнацька освіта та освіта дорослих) та засобово орієнтовані (формальна, інформальна та неформальна освіта) складники.

Система неперервної освіти як освіта впродовж життя охоплює розвиток кожної людини від народження й до завершення життя та здійснюється з метою всебічного розвитку кожної людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвитку талантів, розумових, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних компетентностей для успішної самореалізації, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, підготовки кваліфікованих фахівців, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня громадян за шляху забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору (Закон України «Про освіту»).

Система неперервної освіти, яка вибудовується в межах дитячо-юнацької освіти слугує меті забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах

науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави (Закон України «Про загальну середню освіту»).

Система неперервної освіти, що розгортається в межах професійної підготовки та професійної діяльності, тобто стосується неперервної професійної (фахової, педагогічної) освіти, здійснюється з метою: формування особистісних якостей, які визначають не лише суто професійні характеристики, а й стиль мислення, рівень культури, інтелектуальний розвиток (І. Зязюн); поетапного формування професійної особистості на основі наповнення на кожному етапі її життєдіяльності новим змістом, новими організаційно-педагогічними формами і методами, новими потребами й відповідними підходами до інтегрування індивідуальних професійних, соціальних аспектів життєдіяльності (Н. Ничкало); підвищення можливостей її трудової та соціальної адаптації; розвитку здібностей, прагнень і можливостей самотворення, різнобічного розвитку (Г. Кузнецов, Т. Калюжна).

Особисто орієнтованим підходом передбачено організацію навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей тих, хто навчається, глибокої поваги до їх особистості, ставлення до них як свідомих і відповідальних суб'єктів власного навчання, створення умов для самореалізації у взаємодії з іншими.

Список використаних джерел

1. *Доброскок І.І.* Формування професійної компетентності й особистості майбутнього фахівця в

системі неперервної освіти: виклики часу / І.І. Доброскок // Теоретичні та прикладні аспекти формування професійної компетентності майбутніх фахівців у контексті їхнього професійного розвитку : зб. наук. праць молодих учених та студентів / голов. ред. І.І. Доброскок. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 1. – С. 5–9.

2. Навчання дорослих : тренінг для тренерів. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». – К. : 2001.

3. *Новолокова Н.П.* Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Н.П. Новолокова. – Харків : Основа, 2010. – С. 36.

References

1. *Dobroskok I.I.* Formuvannia profesiinoi kompetentnosti u osobystosti maibutnoho fakhivtsia v systemi neperervnoi osvity: vyklyky chasu / I.I. Dobroskok // Teoretychni ta prykladni aspekty formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv u konteksti yikhnoho profesiinoho rozvytku : zb. nauk. prats molodykh uchenykh ta studentiv / holov. red. I.I. Dobroskok. – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2015. – Vyp. 1. – S. 5–9.

2. Navchannja doroslyh : trening dlja treneriv. Vseukrai'ns'kyj fond «Krok za krokom». – K. : 2001.

3. *Novolokova N.P.* Encyklopedija pedagogichnyh tehnologij ta innovacij / N.P. Novolokova. – Harkiv : Osnova, 2010. – S. 36.

Валентин Алексеевич Савош,

кандидат педагогических наук,

заведующий отделом физико-математических дисциплин,

Волинский институт последипломного

педагогического образования,

г. Луцк, Украина
E-mail: vsavosh@ukr.net

Савош В.А.
**ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД:
ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ
В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Аннотация

В статье рассмотрены подходы к трактовке понятия «система непрерывного образования»; раскрыто смысл лично ориентированного подхода, исходные положения лично ориентированного обучения, особенности его выстраивания во время обучения взрослых; выяснены условия эффективного обучения взрослых; осуществлено сравнительную характеристику детско-юношеского образования и образования взрослых на основании сопоставления мотивирующих факторов к обучению на протяжении жизни и условий, влияющих на результативность обучения учителей физики и старшеклассников.

Ключевые слова: *система непрерывного образования, лично ориентированный подход, лично ориентированное обучение, детско-юношеское образование, образование взрослых, мотивирующие факторы, условия результативного обучения.*

Valentyn Savosh,
PhD in Pedagogy,
Head of the Physico-Mathematical Sciences Department,
Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education,
Lutsk, Ukraine
E-mail: vsavosh@ukr.net

Savosh V.
**A PERSON-CENTERED APPROACH:
FEATURES OF DISCLOSURE IN THE SYSTEM
OF CONTINUOUS EDUCATION**

Abstract

The modern period of the society development is characterized by radical socio-economic changes, increased processes of globalization and integration, the continuous introduction of innovations in all, without excluding the sphere of human life. Of course, in these conditions, a continuous education becomes a priority consideration, privileged functioning, continuous and critical study in the context of social and personal development.

The purpose of the article is defined as the analysis of a person-centered approach in the context of building a continuing education system as a process that ensures a holistic perception of children's and youth education (in particular, education of senior pupils) and adult education (including physics teachers).

The used methods are the theoretical analysis of legislative and normative documents of the educational system, the scientific pedagogical sources, Internet sources, and the questionnaire for Physics teachers and senior students.

The received results are: the approaches to the interpretation of the concept of «system of continuous education» are revealed; the essence of a person-centered approach, the initial provisions of person-centered learning, the peculiarities of its formation during adult education are revealed.

The originality is seen in the scientific newness of the study results, it is that for the first time a comparative description of children, youth and adult education was conducted on the basis of comparing the motivating factors to life-long learning (the conditions caused by external factors, conditions related to the activities of those who teaches (in relation to students) and those who study (in relation to Physics teachers), the conditions

caused by internal factors) that affect the effectiveness of teaching Physics teachers and senior pupils.

Conclusion. The system of continuous education arises, firstly, as a complex formation, which is a holistic construct, that can be defined by the term «education throughout life»; and secondly, as a complex entity combining subject-oriented (children's and youth education and adult education) and medium-oriented (formal, informal and nonformal education) components.

The person-centered approach provides for the organization of training on the basis of the comprehensive consideration of the individual needs and opportunities of those who study, their deep respect for their personalities, the attitude to them as to conscious and responsible subjects of their own learning, the creation of conditions for self-realization in interaction with others.

Key words: *a system of continuous education, a person-centered approach, person-centered learning, children and youth education, adult education, motivating factors, effective learning conditions.*